

Provocarea Europei: excurs asupra vieții și practicii religioase din România, pe drumul integrării europene

Ivan, Lucian Ovidiu

Veröffentlichungsversion / Published Version

Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Ivan, L. O. (2007). Provocarea Europei: excurs asupra vieții și practicii religioase din România, pe drumul integrării europene. *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 7(3), 707-712. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-56077-8>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY-NC-ND Lizenz (Namensnennung-Nicht-kommerziell-Keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY-NC-ND Licence (Attribution-Non Commercial-NoDerivatives). For more information see:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/1.0>

Provocarea Europei

Excurs asupra vieții și practicii religioase din România, pe drumul integrării europene

LUCIAN OVIDIU IVAN

România, în Europa secolului al-XXI-lea, care se vrea a fi o entitate multiculturală, va deveni unul dintre centrele dinamice ale vieții social-politice și spiritu-alo-culturale sau va fi o frână în calea actualului *modus vivendi* european. Este posibil ca România să nu se încadreze în nici una dintre categoriile menționate și să nu prezinte efectiv o atracție pentru alte state importante în relațiile interumane și social-economice ale Uniunii Europene. Percepțiile asupra realităților exprimate de valorile europene sunt diferite, iar semnificațiile pe care acestea le dau deter- mină modul de acțiune și manifestare al cetățenilor, precum și setul de credințe care le configurează, susțin și definesc existența cotidiană.

Ființa individuală, înțeleasă în contextul atributului *nestatorniciei* pe o coordo- nată orizontală a vieții (în timp) și apoi pe una verticală (în spațiu) a lumii in- terioare a omului, existențial manifestat de pluralitatea și multiplicitatea sa în interrelația umană și în structura sa interioară este investigată de Tzvetan Todorov¹ prin prisma gândirii lui Montaigne. Diversitatea interioară a omului este implicit determinată de cea exterioară și îl face pe eseistul francez al secolului al XVI-lea să afirme o idee care are ecouri la începutul secolului nostru, secolul unei societăți post-postmoderniste:

„Mai greu decât orice îmi vine să cred în statornicia oamenilor, și în ni- mic atât de ușor ca în nestatornicia lor“ (*Eseuri* II, 1)².

Omul acesta mobil spiritual și fizic, „asemenea unei unelte de plumb sau ceară ce se întinde, se îndoie și se potrivește la toate întorsăturile și la toate măsu- rile“ (*Eseuri* II, 12)³ este ființa care, prin gândirea sa complexă, produce ceea ce Montaigne a scris și Todorov reiterează: o însușire a umanității noastre enunțată simplu de sentința:

„Și nu au fost niciodată pe lumea asta două păreri asemenea, cum nu sunt două fire de păr sau două grăunțe. Cu adevărat atotcuprinzătoarea lor însușire este felurimea“ (*Eseuri* II, 37)⁴.

O viziune umanistă, a lui Montaigne, asupra vieții, care oglindește concomi- tent și afirmarea individuală – bine surprinsă de Todorov – în libertatea conștiinței (o libertate ce începea în Renaștere să se manifeste în germene și apoi treptat să fun- damenteze puternic omul modern, ce-și exprimă *vrerea* în mod liber și conștient)

¹ Tzvetan TODOROV, *Grădina nedesăvârșită*, trad. D.S. Vasiliu, Editura Trei, București, 2002, pp.164-166.

² *Ibidem*, p. 165.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

este o viziune care va sta la baza conceptului unei societăți multiculturală europeană, cu toate aspectele ei pozitive și tarele pe care le conține plurivalența ideilor în cadrul tendințelor etnice și naționale. Desigur că *principiul libertății și ideea de sistem*¹ statornicite de filosofii greci au fost într-o manieră definitorie pilonii constitutivi pe care s-a format democrația – și Europa ca produs al ei. Dar, tot așa cum odinioară în spiritualitatea antică greacă zeii Olimpului, nemuritori în lumea lor, a ambroziei și nectarului, unde viețuiau – chiar dacă influențau prin ajutor sau prigonire pe creatorii de civilizație hrăniți din roadele muncii lor anevoioase –, nu puteau determina destinul uman, tot așa și astăzi omul post-postmodern este chemat să-și determine destinul în libertate. Este aceeași libertate pe care creștinismul a statuat-o în dezbaterile filosofice, problematica teologiei creștine elaborată în secole de dezbateri patristice și de frământare în luptele Reformei care a străbătut țăările Europei în lung și în lat, pentru a se afirma cu forță creatoare pentru unii, însă și cu decepții ideologice pentru alții. Luând în considerare toate acestea, putem afirma că libertatea este ca o armă cu două tăișuri.

Creștinismul, în esență o religie a iubirii, care a vrut să creeze o lume geografică și spirituală a iubirii, incluzând marginalizații societății (pe cei săraci, pe cei cu dizabilități fizice și mentale etc.), respinși de lumea greco-romană și poziționând apoi omul în centrul creației divine, nu a putut să elimine „nestatornicia umană”. Încă din fașă, de la Anania și Safira, protagoniștii Faptelor Apostolilor (5, 1-11) pedepsiți pentru labilitatea lor sufletească, creștinismul n-a putut produce în plan social mai mult decât o lume a toleranței, a dialogului, care uneori făcea eforturi uriașe să păstreze pur spiritul Evangheliilor și să nu trădeze spiritul creștin propovăduit de Christos. Omul, ca ființă individuală și colectivă sau de grup (etnic, social, de interese) este într-un fel incapabil să părăsească „le jardin imparfait” al lui Montaigne (și Todorov într-un fel), locul în care gânditorul vroia să-l găsească moartea sădindu-și verzele cu nepăsare (*Eseuri I*, 20), acolo unde omul se străduiește cu tenacitate de două milenii în căutarea adevărului, în a cărui stăpânire este Dumnezeu².

Istoria culturii grecești și romane a creat o simbioză prin cultura creștină, consacrând astfel o nouă entitate *europeană* așezată solid pe trei piloni, consolidați de noua spiritualitate creștină, astfel încât să-l facă pe Sf. Columbanus să afirme, în 615, că Papa Bonifaciu al-IV-lea este: „Omnium totius Europae ecclesiarum caput”³ și mai târziu, la căderea Constantinopolului, pe Pius al-II-lea să afirme că Europa este Patria noastră, adică o casă a creștinilor. Două secole mai târziu, în 1603, s-a redactat *marele proiect* al lui Henric al IV-lea – proiect al unui stat federativ creștin împărțit în cincisprezece puteri care urmau să soluționeze pașnic, printr-un Senat, diferendele și problemele curente⁴. De la aceste intenții nerealizate și până la Uniunea Europeană, Bisericile au jucat, prin alianțe și rivalități, rolul lor în afirmarea valorii creștine a culturii locale și universale, producând peste secole o paralelă cu lumea religioasă islamică, care, neîncetat, prin armate de cucerire, bătea la porțile Europei, amenințând unitatea pierdută după prăbușirea Imperiului Roman de Apus.

¹ Cf. Gheorghe CEAUȘESCU, *Nașterea și configurarea Europei*, Editura Corint, București, 2004, p. 38.

² Cf. Lessing in Tzvetan TODOROV, *op. cit.*, p. 197.

³ Cf. Gheorghe CEAUȘESCU *Grădina nedesăvârșită*, cit., pp. 78 („Capul tuturor Bisericilor întregii Europe”), 84.

⁴ *Ibidem*, p. 85.

Nu este de mirare – acum când privim harta prezentă a configurației Uniunii Europene din perspectivă istoric-culturalo-spirituală – că vocile care se ridică în Parlamentul European, în urma evoluției istorice a societății occidentale, se pronunță pentru laicitatea Uniunii (religia fiind separată de stat), pentru multiculturalitate *împotriva* unei structuri discriminatorii față de alte religii (islamică, budistă, hinduistă etc.) ori față de liberii cugetători, acestea fiind manifestări liber acceptate și trăite pe vechiul continent. *Unitate în diversitate* este *motto*-ul care animă viața noii conștiințe europene. Noua toleranță de tip modern ar trebui să reflecte rădăcinile comune ale tuturor popoarelor europene, exprimate de creștinism, de spiritul civic și juridic roman și de cultura greacă, care toate la un loc au realizat numitorul comun al cetățeanului membru al „poporului european”.

Cetățeanul în schimb, mai ales dacă este educat într-o manieră nouă „etică europeană”, raportată la opțiunea liberă care i se oferă de către structurile de învățământ și cercetare actuale, nu se mai hrănește suficient din rădăcinile sale, cunoaște prea puțin spiritualitatea creștină și nu mai este disponibil ca să o asimileze. Timpul afectat studiului este timpul dăruit formării unei profesii care să-i asigure mai apoi mijloacele necesare traiului confortabil și perioadelor de divertisment, medicament împotriva stresului zilnic care întinde parcă tot mai mult coarda rezistenței individuale. Chiar *timpul* în sine, nu doar ca noțiune, ci în mod practic, pare că se contractă. Regis A. Duffy, în comentariul său la *Catehismul Catolic* referitor la „Sacramentul iconomiei divine” remarca:

„Personal time and leisure time seem to have been progressively shortened in the past decades, for the upwardly mobile population as well as for the economically less privileged. In quite different ways, the elderly, the homeless, and families where both parents work are preoccupied with the scarcity of time. The ways in which the poor and the affluent experience the lack of time may be markedly different”¹.

Avem senzația că timpul ne domină, uitând de fapt că noi suntem cei care îl gestionăm, adică îl împărțim în atâtea segmente câte avem nevoie pentru realizările proprii și colective, chiar și atunci când acesta e determinat de alții în slujba cărora ne punem.

Omul societății contemporane pretinde că nu mai este necesar să te deplasezi la biserica sau locul sacru comun de rugăciune, că religia este o *afacere* privată, intimă, că ne putem reculege atunci când spiritul nostru ne cere să o facem și că putem să fim religioși și să credem în viața veșnică fără a frecventa o biserică anume. Aceasta este marea provocare a creștinismului și a Bisericii europene în special, a Bisericilor din România în particular, dacă luăm în considerare statisticile recente. Studiile asupra valorilor europene monitorizate de Uniunea Europeană din zece în zece ani atestă, prin cercetările întreprinse în 1999, creșterea (în țările europene a) numărului acelor care preferă să se declare creștini (în mod deosebit tinerii), crezând într-o viață după moarte, dar decid să evite participarea la ceremoniile religioase. Această tendință se manifestă și la noi, mai ales din momentul în care cetățenii au hotărât că trebuie să lucreze și să se distreze, respectiv să se relaxeze, prin abordarea modului specific de trai al societății de consum occidentale.

¹ Regis A. DUFFY, în Michael WALSH (ed.), *Commentary on the Catechism of the Catholic Church*, Geoffrey Chapman, London, 1994, p. 238.

Provocarea Bisericii (și aș extinde aceasta și asupra altor religii) este în esență conținută în întrebarea: „Cum ar putea aceasta – sau comunitatea creștină practicantă – păstra contactul cu milioane de oameni care poate îl caută pe Dumnezeu în felul lor personal, dar nu simt nevoia să-l întâlnească împreună cu comunitatea de credincioși în jurul altarului, al jertfei christice, al lui Christos mort și înviat pentru a se dăruia, în dragoste, spre unirea tuturor credincioșilor într-un singur trup (mistic) spiritual?”. Ori: „Cum ar putea comunitatea unor credincioși ai altor religii crea un pol polarizator (excluzând tendințele fundamentaliste și lupta comună pentru anihilarea preinșilor dușmani), dacă omul nu mai simte nevoia să-și manifeste misteric credința?”.

Pentru a-și determina credințele, oamenii privesc adânc în propriile lor experiențe de viață și poate prea puțin analizează doctrine religioase (filosofice). Bunăoară, când cineva citește *Codul lui Da Vinci*, prima reacție este de a-și exprima propriile sentimente și apoi de a diseca o eventuală doctrină afirmată în carte. Experiența personală este aceea care determină – în copil mai întâi și apoi în adult – conduita pe care individul o va adopta în viață. Impactul cu realitatea poate să fie covârșitor pentru viitorul credinței individuale; dacă preotul a fost surprins de un copil aruncând pâinea rămasă de la altar porcilor în timpuri de lipsuri și privațiuni pentru majoritatea cetățenilor, această acțiune nu va rămâne fără consecințe. Tot așa va fi și experiența trăită la polul celălalt al credinței: tânărul care l-a surprins pe episcopul său că îi primește fără întârziere pe țiganii care veneau să-l vadă cu treburi pe vlădica – în ciuda faptului ca erau păduchioși și fusese avertizat să nu-i primească până se vor dezinfecționa – acesta (tânărul) nu va uita și își va reafirma chestiunea iubirii, a toleranței și a credinței trăite autentic¹.

Experiența prezentă este trăită de toți membrii actuali și viitori ai Europei unite, iar povestea ei are următorii protagoniști: evrei, musulmani, budiști, alături de creștini – deocamdată majoritari, și alții. *Deus caritas est*, spune Papa Benedict al XVI-lea, chemând popoarele europene la o nouă formă de evanghelizare. Rămâne de văzut dacă aceste credințe vor reuși să conviețuiască împreună pentru a contura viitorul Europei ca o Uniune a dragostei și respectului reciproc sau vor adânci, din lipsă de înțelepciune, antisemitismul și tensiunile religioase.

Unul dintre cuvintele de bază ale credinței iudaice este *Șalom*, care înseamnă *pace* și este înrudit cu *șlemut*, cu înțelesul de perfecțiune, ambele pornind dintr-o rădăcină comună care semnifică plenitudine și integritate. *Șalom*, în esența sa, definește starea de armonie, liniște și prosperitate, într-un cuvânt de plenitudine care definește în mod clar pe *Mesia*, Mântuitorul, adică numele lui Dumnezeu. Opusul acestui cuvânt este *conflictul* sau războiul, iar dacă pacea, în concepția iudaică, este ceva mare și important precum drojdia pentru aluat, atunci conflictul trebuie să fie nedorit, ci doar acceptat; însă Templul păcii nu va putea fi zidit decât de omul păcii (Solomon). În plan spiritual, conflictul îl putem privi ca pe o golire a spiritului uman de sacru, un vid interior care declanșează în final anarhie.

Oamenii zilelor noastre se găsesc în pericolul de a fi cuprinși de un astfel de gol spiritual. În România, ca și în alte părți ale Europei care nu-și proclamă valorile creștine sau religioase ce au polarizat aproape două milenii societatea, valori care i-au format cultura pe care o avem astăzi, golul interior este o realitate prezentă prin incapacitatea de a răspunde la chemarea virtuților creștine. Trebuie să afirmăm

¹ Cazurile sunt reale; copilul este un fost colaborator al meu de serviciu; tânărul este preot acum, pe atunci student, lucrând în secretariatul episcopului Iuliu Hossu (viitorul cardinal) la Cluj.

că pentru creștinism nu comandamentele divine (pe care le-am moștenit oricum din legea iudaică) au constituit substanța credinței, ci virtuțile trăite în mod efectiv. Puterea trăită a virtuților este forța credinței și a speranței materializate în toate acțiunile vieții, care au reușit păstrarea omului integru, indiferent de condiția socială la care s-a ridicat. Unitatea întregii ființe umane (și a comunității) este formată printr-o trăire a eticii în credința adevărului și a utilității acesteia. Nu îndeplinirea regulilor de viață va umple vidul interior, ci încrederea că viața trăită prin virtuțile credinței nu este inutilă, ci este expresia realei libertăți divine oferite omului *versus* libertatea pieței în termeni de opțiuni și alternative între o marcă sau alta, *brand*-uri oferite de societatea de consum. Inconsistența statorniciei sufletești a omului se reflectă și în incapacitatea sa de a alege între cele două libertăți: cea propusă de ființa umană și aceea propusă de Dumnezeu.

În privința inconvenientelor generate de lipsa unui dialog genuin între denomi-națiunile creștine, o altă țară a vieții publice românești – și într-o oarecare măsură a Europei – este problema constantă pe care interrelațiile umane (situațiile de conflict fiind incluse) o prezintă în distingerea adevărului. Acesta e perceput în mod diferit de către fiecare grup sau religie și confesiune în parte, ca să nu ne mai referim și la apartenența politică ori de interese de afaceri, care complică și mai mult tabloul vieții sociale. Ignoranța, fundamentalismul și intoleranța, alături de tendințele de îndoctrinare ale unor lideri religioși pot constitui obstacole serioase, dacă nu chiar bariere în distingerea adevărului pe care Dumnezeu îl revelează popoarelor. Albert Camus, care în notele sale la romanul, lăsat neterminat, *Le premier homme*, se lasă pradă sentimentelor când notează: „L'état chrétien: la sensation pure”¹ afirmă totuși (într-o conferință susținută la călugării dominicani din Paris după al Doilea Război Mondial) că dialogul este posibil numai atunci când oame-nii rămân ceea ce sunt în realitate și spun adevărul². Doar exprimarea opiniilor în sfera adevărului poate constitui fundamentul unei comuniuni spirituale între denomi-națiuni (sau religii), fundament care în final poate conduce la atingerea aceleiași ținte, spre un adevăr unic, de pe poziții și de pe căi paralele. Adevărul comun la care se poate ajunge ne va elibera, îl asigură Scripturile pe creștin prin vocea lui Christos. Oare să nu fie valabil și pentru ceilalți? O atare libertate este scopul spre care este de dorit să se îndrepte fiecare dintre Bisericile din România și Europa. Autoritățile și credincioșii Bisericilor trebuie să aibă curajul să-și proclame convingerile cu diligență, dar și să învețe în același timp unii de la alții cu umilință. Este total neproductiv să proclamăm convingeri politice cu titlul de adevăr neschimbabil; misiunea creștinilor și a altor religii este de a pune probleme, dar și de a încerca să răspundă acestor probleme împreună și chiar de pe căi diferite. Colaborarea interumană este cheia aflării răspunsurilor la chestiunile impuse de viața cotidiană, iar colaborarea ierarhie-preoți/pastori-credincioși este o cerință vitală pentru existența Bisericii. *Ecclesia* nu există dacă nu se creează o colaborare autentică, nu doar la nivel de sentimente și rugăciune (celebrare sacramentală), ci și la nivel de decizii asupra vieții comunitare a Bisericilor.

Creștinii occidentali au găsit o formulă de continuare a spiritului comunitar și organizatoric prin celebrarea miselor de grup la nivel de parohii în paralel cu liturghia comunitară parohială de duminică. Probabil este o formulă preferabilă celebrării misei fără credincioși, cum se întâmplă uneori în unele țări europene și

¹ Albert CAMUS, *Le premier homme*, Gallimard, Paris, 1994, p. 287.

² Cf. Timothy RADCLIFFE, *The Tablet*, 7.05.2005, p. 10.

cum evident se poate petrece și la noi. Prin urmare, găsirea unor moduri noi de existență spirituală (în contextul actual politic și social al Uniunii Europene devenită nepăsătoare față de fenomenul spiritual al vieții religioase) este de dorit în fața vidului creat în *lumea interioară* a omului. Rolul Bisericilor este să răspundă constant la provocarea unei Europe noi, multiculturale, care pare că-și ignoră rădăcinile creștine. Lipsa statorniciei omului modern, atât în planul spiritual, cât și social este o reflectare a inconsistenței spirituale care produce golul interior, maladie a sufletului (imposibilitatea de a mai crede și a manifesta credința) care are repercusiuni imediate asupra unei societăți fără pilon de susținere. Creșterea intoleranței și agresiunii, dependenței de alcool și droguri într-o lume în care poluarea sufletului și a mediului înconjurător devine îngrijorătoare sunt doar câteva din constituentele societății în derivă. Dacă în trecut creștinismul polariza inimile oamenilor, astăzi multiculturalismul nu va putea reuși să o facă în totalitate, datorită tarelor (imperfecțiuni și insuficiențe) conținute de plurivalența ideilor neconciliate.

România și Europa (Uniunea Europeană) se provoacă de alături reciproc, ca o consecință a unei libertăți neînțelese în esența ei sau controlate de modurile diverse în care percepem viața politică, socială, culturală și spirituală și modul în care percepem locul și amestecul divinului în ea.